

YLÄ-SAVON RYHÄSTEN ASUINALUETTA KOSKEVAA KIRJALLISUUTTA

Aila Kervinen 2020

Ryhäset ovat asuttaneet Ylä-Savoä pitkät ajat ja kuntakirjallisuuden keräämisen voisi kohdistaa kapeasti vain Iisalmen ja Sonkajärven kuntia eli Ryhälänmäen Ryhästen ja Vänninmäen Ryhästen asuinkuntia koskeviin kuntakirjoihin, mutta laajempi näkökulma on myös mahdollinen, sillä Iisalmen kirkkopitäjä muodostettiin Kuopion kirkkopitäjän pohjoisosista vuonna 1627 ja nykyinen Sonkajärven alue käsitti tämän uuden kirkkopitäjän pohjoisosan. Lähde: Ruotsalainen (2002), Rutakon rukoushuonekunnan hautamuistomerkkejä.

Eräretket olivat ulottuneet Savon pohjoisosiin jo 1300-luvulla ja Ruotsi sai Savon Pähkinäsaaren rauhassa. Savon pohjoisin osa houkutteli metsästäjiä, kalastajia ja kaskeajia, mutta alue kiinnosti yhä myös rajantakaista vihollista. Tästä syystä pysyvä asutus nykyisen Pohjois-Savon alueelle pääsi vauhtiin vasta 1500-luvulla sen jälkeen kun Viipurin linnan silloinen päällikkö Erik Tott oli rakennuttanut vuonna 1475 Savon suojaksi ja Suur-Savon hallinnolliseksi keskuksesi Olavinlinnan eli Savonlinnan. Lähde: Rissanen (1927), Iisalmen entisen pitäjän historia.

Savonmaa oli vuodesta 1548 jaettu kuuteen hallintopitäjään. Pellosniemen, Visulahden ja Juvan hallintopitäjät kuuluivat Suur-Savoon. Pohjoisempaan Pien-Savoon eli Vähä-Savoon kuuluivat Säämingin, Rantasalmen ja Tavinsalmen hallintopitäjät. Tavinsalmi on Kuopion pitäjän entinen nimi. Kuninkaankartano valmistui vuonna 1545 Maaningan kylän Tavinsalmelle ja Savonlinnan linnanvoutipäällikkö Krook muodosti Savon pohjoisosasta Tavinsalmen hallintopitäjän vuonna 1547. Tavinsalmen hallintopitäjän alueelle perustettiin myöhemmin yhtä suuri Tavinsalmen kirkkopitäjä. Tavinsalmi-nimi korvautui vähitellen sanalla Kuopio. Lähde: Wikipedia.

Savon alueen hallinnollista portaittaista kehitystä vastaavasti alla olevat kuntakirjaluettelot on jaettu kolmeen ryhmään siten, että on lähdetty laajaa Savon – Pien-Savon – Kuopion aluetta koskevasta kirjallisuudesta, edetty alaltaan suppeamman Ylä-Savon – Iisalmen kautta ja päädytty Iisalmen pienten ympäryskuntien tuottamiin kuntakirjoihin.

Ylä-Savon Instituutin julkaisussa Ylä-Savon talousalueeseen on laskettu mukaan kahdeksan kuntaa: Iisalmi, Keitele, Kiuruvesi, Pielavesi, Rautavaara, Sonkajärvi, Varpaisjärvi ja Vieremä. Lähde: Ylä-Savon asutuksen itäiset juuret (1989). Tapa, miten Ylä-Savon alue koostetaan, näyttää hieman horjuvan, sillä Rautavaara rajataan joskus ulkopuolelle ja monesta Internetin karttaesityksestä Varpaisjärven nimi puuttuu. Listaustyössä käsite ”kuntakirjallisuus” on ymmärretty väljästi ja jokunen murrekirjakin on otettu mukaan, vaikka murteet eivät noudattele kuntarajoja.

Ylä-Savon kuntien alueella on paljon kyliä, joten kuntakirjojen laatijoilla riittää Suomessa tehtäväkenttää. Esimerkiksi Iisalmen kaupunkikunnan alueella kyliä ja niihin rinnastettavia kaupunginosia on seuraavasti:

Ahmo, Huotari, Haapasaari, Hernejärvi, Iisalmi, Jokela, Jordan, Kangas, Kangaslampi, Kihmula, Kilpisaari, Kirma, Kirkonsalmi, Kotikylä, Kurenpolvi, Kääriänsaari, Lappetelä, Luuniemi, Makkarahti, Marjahaka, Nerkoo, Nerkoenniemi, Niemisjärvi, Ohenmäki, Paloinen, Pappila, Partala, Peltosalmi, Pihlajajarju, Pitolamminmäki, Porosuo, Pölönmäki, Pöllösenlahti, Pörsänmäki, Rohmula, Ruotaanlahti, Runni, Ruotaanmäki, Ryhälänmäki, Sankariniemi, Savipelto, Soinlahti, Sourunsalo, Touhula, Ulmala, Valkeamäki, Varpanen, Vieremäjärvi, Viitaa.